

és drámai megjelenítésére még nem akadt vállalkozó. Ezért éri úgy, hogy társadalmi jellegű műveink nem tudnak nélkül mély gyökeret eresztetni, s emiatt nem képesek hiánytalanul megbirkózni a ma problémáival sem.

Túl sötéten itéli meg a helyzetet Csoóri Sándor? – Lehet, de az elgondolkoztató aggodás még mindig sokkal jobb, hasznosabb, mint a súlyos gondokat megkerülő, a valóban meglévő hiányosságok felett is szemet hűnyő magatartás, vagy az indokolatlan és túlzott derülítés. Írásainak fő erénye, hogy álláspontja nem sodródik a végletekhez, de nem elégszik meg a langyos középúttal sem; – teljességre törekszik, kérdésfelvetésben, állásfoglalásban egyaránt. Nem szubjektív alkotói gondok és nem szűkebb irodalmi berkek kasztproblémái, hanem az irodalom társadalmi hasznosságának elősegítése és fokozása a vezérlő elve Csoóri Sándor új kötetének.

Szalánczay György

Szép versek 1968.

Úgy látszik, a költészet napi ünnepi kiadvány, a Szép versek napjaink magyar népkönyve lett. Az évi átlagos kilencezres példányszám növekedés ellenére is (a Szép versek 1966. – 29 000; a Szép versek 1967. – 36 000; a Szép versek 1968. pedig 45 300 példányban jelent meg) hamar hiánycikk a könyvesboltokban, keresettsége a népszerű magyar bestsellerekre is rálicítal. Igaz, a statisztikus számszerűség nem bizonyosság, inkább csak utalás alkotó és olvasó mélyebb kapcsolatára, mégis megerősíti a „mit ér a szó?” kétegyében vívódókat, hogy a művészet „így a szó művészete „teljes hatalom”, olyan emberformáló erő, melyet nem kell az olvasókra erőszakolni.

Az elmúlt évek kritikai fogadtatása igyekezett az évente megjelenő Szép versek antológia szerkesztési elvét csiszolni. Többen, túl tágnak ítélve a válogatást, vitáztak: a cím nem fedi a vállalkozást, hisz egyetlen nemzet felszártnál több költője nem teremt évente 2-300 szép verset több, mint húsz íves nagygazdaságban. Így hát az éves lírai termés betakarítása lenne, nagy felfedező kedvvel, teljességre törrő igényességgel? Innen nézve meg éppen szüknek bizonyul, hisz névsorolvasást tartva, eddig minden évi kötettől számon lehetett kérni az előző évi teljesítmény alapján neveket, verseket, alkotásokat.

A vállalkozás lényege valahol a fenti két szempont között tapintható. Ez, s nem a kritikára fittyet hányó szerkesztői magatartás indolja, hogy az antológiát évek óta, kisebb módosítástól eltekintve alapjában változatlan szerkesztési elv toborozza egybe. A Szép versek (s konkretizáljuk most már a sorozat legújabb tagjára, a Szép versek 1968-ra) – tulajdonképpen versek mindenkinek. Sokesztendő, áttekinthető antológia, melyben a szerkesztők a tavalyi esztendő verseinek legjavát adják, megszólaltatva az élő magyar költészet minden jellemző hangját, árnyalatát, anélkül, hogy a kötet szeizmográfja lenne az előző évi líra minden rezdülésének, avagy teljességre törekedne. A fentín túl nincs is merev rendező elve, nem egyetlen hang, egyetlen szándék, a különféle mozdulatokban meglévő egyetlen gesztus nagy erejű, sok költőben is egységes megjelenésének összeválogatása (mint volt a Tűz-tánc), s nem szigorú esztétikai szempontok szerinti válogatás, amely esztétikai minőségek, esztétikai törekvések, ars poeticák szerint mérlegel. A Szép versek 1968. nem más tehát, mint egy év magyar líráját népszerűsítő, legfontosabb törekvéseit bemutató verseskönyv, amelyben nagyon rostált antológiába is behívható klasszikus értékek mellett kisebb léptékű esztétikai minőségek is szerénykednek, s amelyben békésen símulnak egymáshoz az egyébként hevesen perlekedő akarások, egymástól elütő törekvések, ars poeticák. Így lett a gyűjtemény – érthetően – a mindent becsülettel elolvasó kritikusnak önmagában csüggesztő olvasmány, s annál vonzóbb a szemelgető, kedvenceit megkereső olvasónak, becsalogató a most ismerkedőknek, összegzésre módot adó a türelmesebnek. Népkönyv, amelyet közel felszázezren megvásárolnak, s közel háromannyian elolvasnak.

Nem elmélyült vizsgálódás, inkább a figyelmes olvasó ösztöneibe ivódott értéktétele alapján a Szép versek 1968. az előző évi antológiánál igényesebbnek, tartalmasabbnak mutatkozik. Több helyütt megállít, elgondolkodtat, gyönyörködtet, növekvő szeretettel újraolvastatja magát. Talán azért, mert az előző évinél jóval szelektáltabb (akkor 24 – most 20 ív terjedelemben, ott 73 költő 281, itt 68 – 221 versével jelent meg), de még inkább:

volt miből válogatni. Nem mintha az elmúlt évben a magyar líra a legmagasabb csúcsok fölé emelkedett volna, de az 1968-as teljesítmény összehatásában kétségtelenül meghaladja az átlagot. Mi adja a többletet a tavalyhoz viszonyítva? Mindenekelőtt a különböző költői nemzedékek teljesítményének, önmaguk szintjéhez mért kiegyenlítődése.

Az elmúlt évi gyűjteményben a közép-nemzedék megerősödése jelentette az eseményt, az idősebbek és a fiatalok nem hoztak meglepetést, *Benjámín, Csanádi, Juhász Ferenc, Nagy László* költészetében pedig mintha a nagy feladatokra készülés csöndjét éreztük volna. Most változatlanul erős a közép-nemzedék teljesítménye (különösen *Tornai József: A virágos föld titkai* és *Csoóri Sándor: Mindennapi történelem* c. verse tetszett), emellett azonban az idősebb nemzedék több tagja is saját legjobb színvonalán szerepel (tavaly csak *Illyésre* mondhattuk el, most *Sinka István, Rónay György, Benjámín László, Juhász Ferenc, Nemes Nagy Ágnes* s félig-meddig *Weöres Sándor, Váci Mihály, Nagy László, Illyés Gyula* költeményeire is. Sajnos *Csanádi Imre, Simon István, Zelk Zoltán* nem éri el legjobb önmagát, bár *Csanádi: Észtek* c. verse egyszerűségében is nagyon pontos, mély, filozofikus költemény, szép vers).

A legnagyobb, s egyben legproblematiszabb teljesítményt a múlt évi magyar költészetben kétségtelenül *Juhász Ferenc* teremtette *A szent tűzön regéi* című kötetével, melynek címadó művéből közöl részleteket a Szép versek. Juhász Ferencet a kritika kikezdte a könyv megjelenése után. Sietek hozzátenni: anélkül, hogy meg is mérték volna, művéhez méltatlan készülétlenséggel csak megbecsülték teljesítményét. Mintha lánzdásával indultak volna tankok e'len. Mindez – nem paradoxitás – csak használt Juhász Ferencnek. Az utóbbi időben ugyanis a kritikai életben a hallgatás burka fonta körül, iskolai tananyag lett, anélkül, hogy az irodalomtudomány, avagy az irodalmi közvélemény foglalkozott volna vele (mint a hatvanas évek elején). Most, ha az érdembeli vizsgálódásban nem is történt egyelőre változás, megmozdult körülötte a levegő, a felszínes kritikák egyre sürgetőbben írják elő, hogy érdemben foglalkozunk munkájával. Ezt kéri az a szemléletbeni változás, az a belső cezura is, amelyet a mostani kötet sejtet Juhász pályája alakulásában. Juhász-képünk még ma is meglehetősen egységes, nem, vagy kevéssé látjuk fejlődésrajzát, nem tudunk határokat vonni költészetében. Ahogy az 1949-50. tájt kialakított kategorizálása tehetetlenségi erőként sokáig továbbélt, ugyanúgy hajlamosak vagyunk az 1954-56-60. közötti Juhász Ferencet azonosítani a maival. Pedig nagyon jelentős problematikai változás következett be nála, ezt mutatja a *Tékozló ország* vegetációt és emberi létezést szembeállító attitűdje és *A szent tűzön regéi* állati, növényi, ásványi, emberi létezést egyaránt szentként tisztelő magatartása közötti különbség is. A legtöbb szó az utóbbi tíz évben Juhász Ferenc formai sajátosságairól esett. De mi határozza ezt meg, mi rejlik a felszín mögött? Juhász Ferenc vilásképe? Erre kellene most már keresni a választ, nem a kritikának, hanem a komolyabb apparátussal felvonuló irodalomtörténeti kutatásnak – egyelőre legalább egy nagyon alapos tanulmány erejéig.*

Illyés Gyula, Fodor József, Sinka István, Weöres Sándor, Zelk Zoltán nemzedéke verseinek közös ihletője az öregség, az immár kurtára fogott létezéssel való szembenézés. Műveik mégis az életet, az élet dicséretét zengik. *Illyés*, ahogy a *Kháron ladikján* című könyvheti esszéregényében, itt is a jövőnek él, híve, hogy a halál végül mégis domesztikálható (*Világodban világtalan*), bízva a szárnyalásban, hogy „más lehet a világ”. Ugyanígy nosztalgia nélkül néz szembe az elképzelt halállal *Fodor József* is, teremtő nyugtalanságban élve, vállalva inkább az alkotás csontot szaggató szülőfájdalmát, semmint a lelket altató ürességet (*Teremtő nyugtalanság*) Az elmúlást idéző látomásában az élet dicsérete szólal:

S ha száz bajjal illet,
Az életet hirdesd, valld, semmi mást.

Ebben teremthetsz, csak ebben lehetsz s vagy

Bátor, erős, itt látszik meg valód,

Hol száz gát fog, legyőzni, ott lehetsz nagy,

Minden más lég. Üres álom, csalód!

Ez van. Tégy, hass, küzdj, míg a szívverés hagy.

(Az élet dicsérete)

* Időközben megjelent néhány Juhász Ferencről szóló tanulmány. Ez aligha vonja kétségbe a megállapításom igazságát, inkább azt a hiányt érzékelteti, amely a mélyebb elemzések megszületését serkentette, égetővé tette.

Sinka István verseiben a „nagy utakról hazatérő” vándor csöndes fáradtsága, a daços lázadások után önmagával és a világgal békülni készülése érződik. Allig lehet elfogultság, meghatottság nélkül olvasni egyszerű, mégis mély szimbolikájú sorait:

Mennyi út! S az egyik örök a világon.
Mert telhetnek az évek, övé véget nem ér.
Ahány év, annyiszor új lomb nő a fákon,
Csak Muhammad tűnik el. *Vissza ő sose tér?*

(Új lomb hiába nő)

Bizony, az idő a bizva-remegve kitett kérdőjelet felkiáltássá szigorította. *Vissza ő sose tér!* Sinka István (s mellette Gereblyés László) halála – *Aprily Lajos, Füst Milán, Kassák Lajos* eltávazása után (de szomorú is számbavenni!) – ismét szegényítette a magyar poézist.

Rónay Györgynek, a Nyugat harmadik nemzedéke egyik sokoldalú tehetségének *Milói Vénusz* című verse a Szép versek egyik nagyon erős gondolati töltésű, mélyen morális, humanista alkotása. Nem a készen kapott, de a megszenvedett derű nagyon-nagyon emberi gondolatát írja le Rónay, a milói Vénusz tökéletes szépségének nyugalmát egybevetve a halottját kézben tartó madonnával, aki mégis mosolyog, nem, mert: „nem ismeri, hanem mert ismeri a szenvedést, legmélyéig, ahol már túlságában mosollyá lényegül.”

A mostani Szép versek többletét a tavalyihoz viszonyítva a különböző költői nemzedékek teljesítményének önmaguk szintjéhez mért kiegyenlítődéseben láttuk. E gondolat igazságát az idősebb és középnemzedék vizsgálata után a fiatalabb nemzedékben is ellenőrizni kell. S ezt örömmel is tesszük, mert az antológiában önmaguk színvonalát nemcsak megőrző, de túllépő, sok esetben a lírai középnemzedék teljesítményét is túlszárnyaló, az idősebb nemzedék legrangosabb alkotásait elérő színvonalon jelentkező fiatal költők verseit olvashatjuk.

Elsősorban *Ratkó Józsefre, Buda Ferencre, Kalász Lászlóra, Agh Istvánra és Bella Istvánra* gondolok. Közös jellemzőjük a feltétlen őszinteség, nem kiszámított, saját érdekhez igazodó, hanem kollektív felelősségérzet, eleven közéletiség, bonyolult világlátás – s mindennek érzékeltes, magas esztétikai szférába emelt, pontos képekbe lényegülő, de ugyanakkor egyszerű, tömör megformálása. Az ötvenes évek sematizmusa visszahatásként sokszor keresett, indokolatlan bonyolultságot, formai túlkomplikálást eredményezett. Úgy tűnik, hogy az a lírai forradalom, amit Juhász Ferenc és Nagy László jelentett a felszabadulás utáni magyar irodalomban, s amelyet ők saját járható útjukként teljesítettek is – továbbélő hatásként igazán ezeknek a költőknek a verseiben érik be. Amíg a lírai középnemzedék – merítve Juhászék poéziséből – költői technikáját keresetten túlbonyolította (s teszi ma is) – a fiatal költők tisztán látják, hogy akik ma újat akarnak, azoknak megszüntetve-megtartva a Juhász-Nagy féle építkezés hagyományát, az ellen kell törni, valamiféle szintézist teremtve meg az összetett látás, bonyolult világállapot és az egyszerű kifejezés, letisztult forma között. Ne féljünk kimondani: *költészetünk jövőjét a klasszicizáló-dásban látjuk*, s következtetésünket éppen *Ratkó, Agh, Kalász László, Bella* zártabb formavilágára, pontos kifejezésre törő, letisztult képalkotására alapozzuk, *Agh István: Harangszó a tengerészért* (a kötet egyik csúcsa!) című, önmagában nagyon konkrét, realista, mégis egymásra rétegződő filozófiai problémákba kényszerítő lírai-epikai oratóriumára, *Bella Nincs szebb, Az ifjúság múzeuma* című költeményeire, *Buda Ferenc Az elesett katonák emlékére* című megrázó, aligha elavuló esztétikai értékekkel rendelkező alkotására, vagy *Ratkó* verseire. Alljon is itt igazolásul egy *Ratkó* költemény teljes terjedelmében, az invenziós képeiben felvilanó nagyon kemény, emberi világ együttérző tükrözésével:

Fulladozik a szilvafo,
elkékül, de azért terem.
Felhúzza magát a kapo,
éppen úgy lóg az ereszen.

Már kilenc hete nincs eső,
Allva száradnak el a fák;
Megfonnyad, elalszik a kő.
A paraszt elsírja magát.

Lázás homlokú, nagybeteg
Káposzták gyötrődnek. A tők
kínlódvá moco-rog reped
vörhenyes levelei közt.

Már kilenc hete nincs eső.
Allva száradnak el a fák;
Megfonnyad, elalszik a kő.
A paraszt elsírja magát.

(Aszály)

A Szép versek 1968. másik értékét, többletét a különböző nemzedékek magas színvonalon jelentkezése mellett a nagyon erős közéletiségű, szocialista tartamú, társadalmunkért perelő, a visszasságokat feltáró kritikai szemléletű versekben jelölhetjük meg, abban a ma-

gatartásban, amit a kötetben *Benjámín László* fogalmaz meg legtisztábban: „*úgy kell szeretni Firenzét: elátkozni azt, amiben vét.*” A kötetnek ez a sajátossága, szocialista költőink közéleti bátorsága tiszteletreméltó, hisz a közelmúlt tapasztalata azt bizonyította, hogy a szocialista társadalomtól idegen, befelé forduló, közélettől elzárkózó, bizzar kísérletekbe bocsájtkozó költészetnek iredalompolitikánk szabadabb utat adott, mint a szocialista alapállású, de kritikai szemléletű, a rendért élő, izgató poézisnek. Így állt elő az a helyzet, amit *Demény Ottó* így fogalmaz meg a *Szép versekben* megjelent költeményében:

„... ma még
a költő fontol s úgy itél,
hogy jobb, ha hallgat
s marad az idill
vagy a bizzar kísérlet mezején.”

A fenti törekvések első számú képviselője *Benjámín László*, aki harcol a hitetlenség, a hivatásos magányosok, az önmaguk bűvölők ellen, a „*föld sebeit kitapintva*” perel az „*élet ügyében*”. A szocializmus építése kezdeti szakaszának forradalmi pátoszát, lelkesedését – „*nem a múltat – a lelket*” – idézi, keresve az egykori társakat, lelkesedőket, jó testvéreket. Keserű csalódással kérde: „*Ők voltak csakugyan? – ezek a nagyképű kapitányok, ezek az elhízott lelkű sunyi kalmárok, idült alkoholisták?*” *Fodor András*, *Demény Ottó* szólnak, nehogy az új a régibe tántorodjék, nehogy bárki is elorozza a vívmányokat. Ez a féltés csendül ki *Utassy József*, *Ratkó József*, *Garai Gábor*, *Mezei András*, a nemzetközi munkásmozgalmat idéző *Vihar Béla* és mások verseiből.

Sokverses antológiáról szólni – különösen, ha a kritikus olvasásakor több költeménynél szívesen időzött – hálátlan feladat. Versről-versre mindig továbbbsietve élménye, öröme tizedét is alig mondhatja el. Mégis, okosabb búcsúznia akkor, amikor legszívesebben hozzászóné a leírtakhoz benerekedt gondolatait. Talán így inkább kedvet teremtett az olvasáshoz, e nagyon szép kötet kézbeviteléhez.

Zimonyi Zoltán

Allegro barbaro

GONDOLATOK CZINKE FERENC GRAFIKUSMŰVÉSZ KIÁLLÍTÁSÁN

Kedves Czinke Feri! Behűnyott szemmel próbálok visszaidézni itt a Műcsarnok előterében előbb látott kiállítási alkotásaid színeit, rézkarcaid, linóid és tűzzománcabláid vonalak mögé merevült, de a fény és árnyék játékában élő, eleven életét, s mert gyémántnál drágább és maharadzsaéknál gazdagabb anyanyelvünk különbséget tesz a nézni és látni fogalmak között, ez utóbbit gyakorolom a szívemben és a fejemben, anélkül, hogy akár a katalógusodra is néznék. S mert ezen az úton a látás képessége folytán túljutok az idő és a tér keretein, a tiédhez hasonlóan küzdelmes gyermekkorom széles tereit repdesi a fantáziám, ott keresem azt a közös gyökerünket, ami egyképpen nézet és láttat. Kőkénybokros mezsgyéken, lapuleveles árkok felett ugrok át, talpamban érzem az első meztlábás futkározás hűsét a tavaszi zöld búzán, s álmódzó szegénységem a népművészet szárnyait övezi magára, hogy álmaiddal versenyre keljen. Ez a visszarévedés azonban végülis kerülő úton jut el hozzád, mert az elszabadult emlékezés előbb halotti árnyakat idéz, a végtelenségben rezgő dallamokat, tavaszi színeket, amelyek valaha arra ösztönöztek, hogy esendő erőlködéssel az első versek és félszeg novellák kalodájába zárni próbáljam a megfoghatatlan időt.

Gyere Feri, bandukoljunk hát együtt az emlékezés ösvényein végig, hogy a művészet forrásvidékére érjünk. . .

Hallgassuk a vak nótaköltő és népénekes Kakas István bácsi nótázását:

Buborékot ver a zápor,
Börtönben ül Rózsa Sándor,
Nagy udvara lesz a holdnak,
Ne félj, kiszabadul holnap.